

Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

AVRO–TÜRK LİRASI PARİTESİNDEKİ DEĞİŞİMİN TÜRKİYE’NİN AVRO PARA BİRİMİYLE OLAN İTHALAT VE İHRACATINA ETKİSİ

Fatih BOZ
Akdeniz Üniversitesi

■ Özet

Bir ülkede yapılan ithalat ve ihracat toplamı o ülkenin dış ticaretini oluşturmaktadır. Dış ticaret günümüz açık ekonomilerinin en bağımlı olduğu faaliyetlerden bir tanesidir. Bu bağımlılık küreselleşmenin verdiği etkiyle 1950’lerden sonra gitgide artmış ve çeşitli düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Gerek Dünya Ticaret Örgütü’nün kurulması, gerek Gümrük Birliği anlaşmaları ithalat ve ihracatı destekleyen en önemli oluşumlardandır. Ülkeler başka ülkelerle mal ve hizmet ticareti yaparak uluslararası ticari faaliyette bulunurlar. Yapılan uluslararası ticaret birçok etmenlerden etkilene bilmektedir. Bunlar arasında ekonomik, siyasi ve sosyal faktörler bulunabilmektedir. Ekonomik faktörler arasında bulunan döviz kuru artış ve azalışları ülke dış ticaretlerini etkileyen önemli etmenler arasındadır. Bu çalışmada ülkeler arasında ithalat ve ihracat miktarlarına etki ettiğini düşünülen kur değişimleri ve nedenleri incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’nin en fazla dış ticaret faaliyetinde bulunduğunu AB Avro bölgesiyle yaptığı dış ticaret, toplam dış ticaretle kıyaslanmıştır. Bunun yanında TL/Avro paritesindeki değişimin 2005-2018 döneminde Türkiye’nin Avro para birimiyle yaptığı dış ticareti nasıl etkilediği test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre AVRO/TL paritesindeki değişimin Türkiye’nin Avro para birimiyle yaptığı ihracatına ve ithalatına anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Net Dış Ticaret, Döviz Kuru, Euro/Türk Lirası Paritesi, Döviz Kuru Değişimi Yaklaşımları, AB Ülkeleriyle Dış Ticaret

Effect of Changing in Euro-Turkish Lira Parity on Turkey's Import And Export with the Euro Currency

■ Abstract

The total amount of imports and exports made in a country constitutes the foreign trade of that country. Foreign trade is one of the most dependent activities of today's open economies. This dependency has increased since the 1950s with the effect of globalization and has brought various regulations. The establishment of the world trade organization, as well as the customs union agreements are the most important elements supporting the import and export. Countries conduct international trade activities by trading goods and services with other countries. International trade between countries is influenced by many factors. These include economic, political and social factors. Exchange rate increases and decreases among economic factors are very important factor affecting the country's trade. In this study, the changes in exchange rates and the reasons for the effects of imports and exports between countries were investigated. Moreover, Turkey's largest foreign commercial activity outside his trade with the EU found that the eurozone has been compared to total foreign trade. Besides, Turkish Liras/Euro exchange rate movements during the period 2005-2018 in Turkey's foreign trade made with the Euro were tested to see how affected. According to results there is a significant effect on both Turkey's exports and imports with Euro currency.

Keywords: Net Foreign Trade, Exchange Rate, Euro/Turkish Lira Parity, Exchange Rate Change Approaches, Foreign Trade With EU Countries

Atıf: Boz, F. (2020). Avro-Türk Lirası Paritesindeki Değişimin Türkiye’nin Avro Para Birimiyle Olan İthalat ve İhracatına Etkisi. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-16.

GİRİŞ

Uluslararası ticarete döviz kurları farklı ülkelerde üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarını karşılaştırmamızı sağladığından anahtar bir rol oynamaktadır (Krugman vd., 2012:321). Döviz kurlarının oluşumunu açıklamaya dair yaklaşımlar dış ticaret akımları, satın alma gücü paritesi yaklaşımı, parasalcı yaklaşım ve portfolyo denge modeli yaklaşımı olarak çeşitlenmektedir. Bunların bir kısmı geleneksel yaklaşım bir kısmı ise modern yaklaşımlar içinde yer almaktadır.

Literatürde birçok çalışma döviz kuru değişimlerinin dış ticarete olan etkilerini araştırmıştır. Bunlar incelenen ülke grupları ve analiz sonuçları açısından farklılaşmaktadır. Genel olarak döviz kuru oynaklığının dış ticaret üzerine etkisi açık bir şekilde ifade edilememektedir (Yücesan vd., 2017: 1296).

Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi 2018 yılında yaklaşık 390 milyar doları bulmuştur. Bunun yaklaşık 167 milyar doları ihracat, 223 milyar doları ise ithalattan oluşmaktadır. İhracatın 188 milyarlık kısmı Avro para birimiyle, ithalatın ise 188 milyarlık kısmı Avro para birimiyle yapılmıştır (TUİK, 2018a).

TUİK (2018b)'e göre Türkiye dış ticaretinin büyük bir kısmı Avrupa birliği ülkeleriyle ve Avro bölgesiyle yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada da Avro/TL para birimindeki değişimin Türkiye'nin Avro para birimiyle yaptığı dış ticarete etkisi 2005-2018 dönemi yıllık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Sonuçlara göre AVRO/TL paritesindeki değişimin Türkiye'nin Avro para birimiyle yaptığı ihracatına ve ithalatına anlamlı bir etkisi tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre kurun yüksek ve düşük olduğu dönemlere ihracat ve ithalat açısından neler yapılabileceğine dair öneriler verilmiştir. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en önemli özelliğini kur değişimlerinin toplam dış ticarete olan etkisine değil, en fazla dış ticaret oranına sahip olduğu Avro Bölgesi ülkeleriyle yaptığı dış ticarete olan etkisini incelemesidir.

1.KUR DEĞİŞMELERİNİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİLER

Bir ekonominin ödemeler dengesi, fiyat istikrarı, tam istihdam, kalkınma gibi dengeleri belirleyen unsurlar açısından döviz kuru, önemli bir etmendir. Bu nedenle, kurların hareket sınırlarını çizen sistemler de ekonomik ilişkilerin belirleyicisidir. Döviz kurlarını ve kurlarda gerçekleşen değişimleri belirleyen rejime döviz kuru sistemi denilmektedir. Bir ülkenin parasının yabancı paralarla hangi güç yoluyla, nasıl ve hangi oranlarla ilişkilendirileceğine yönelik kuralları döviz kuru sistemleri koymaktadır (Cengiz, 2018:2-3).

Bir ülke parasının diğer ülke paraları cinsinden değerini ifade eden bir göstergeye döviz kuru denir. Ayrıca döviz kuru, kendine özgü bir varlık değeridir. Bunun yanıncadığır varlık fiyatlarının hareketlerini yöneten ve yönlendiren ekonomik ilkeler, döviz kuru hareketleri için de geçerlidir (Krugman vd, 2012: 320).

Döviz kurlarında meydana gelen beklenmedik değişiklikler döviz kuru oynaklığı olarak tanımlanabilir. Oynaklık yatırımı, üretimi, dış ticareti ve uluslararası finansal akımları olumsuz etkilediğinden ölçülüp tahmin edilmesi önemli bir konu haline gelmiştir. İki ana nedenden ötürü döviz kuru oynaklığı çok önemlidir. İlki, ulusal devletlerin para politikaları üzerinde yarattığı etkidir. Çünkü ihracata dayanan büyüme stratejisi olan ülkelerde oynaklığının yarattığı etkiler hayati önem taşımaktadır. İkincisi ise, uluslararası portföylere yatırımcı katılımların artması ve varlık piyasası yaklaşımı modelinin kullanılmasıdır (Sengupta, 2002: 617).

Kurların oluşumu sadece bir kuram ile açıklanamamaktadır, ekonomik ve sosyal etmenlerin çeşitliliği ve karşılıklı bağılıkları döviz kurlarının belirlenmesinde rol almaktadır. Bu nedenle döviz piyasasında döviz kurlarına etki eden birçok faktör bir araya getirilerek daha gerçekçi ve yaşanan dünyaya daha yakın genel denge şartları sağlanmaya çalışılmaktadır. Geleneksel döviz kuramları statik, yeni döviz kuramları dinamik bir yöntemle dayanmaktadır. Bu yöntem zaman içinde ülkelerin üretim ve teknolojik yapılarında, döviz piyasasında ve uluslararası finansal alanında meydana gelen değişimleri ele almaktadır. Özellikle uluslararası ölçekte ve eksik rekabet piyasaları varsayımları altında yeni döviz kuramları geliştirilmesi döviz kurlarının oluşmasını açıklayan kuramlara farklı boyutlar kazandırmaktadır ve geleneksel kuramların eksiklerini gidermeye çalışıp tamamlayıcı niteliktedir (Öztürk ve Bayraktar, 2010: 187-188). Geleneksel yaklaşımlar sabit kur sistemlerinin yaygın olduğu, uluslararası sermaye hareketlerinin ise yoğun olmadığı bir dönemin karakteristiğine uygun olarak, uzun dönem belirleyicilerin ön plana çıktığı tarihsel bir konjonktürde öne çıkmıştır (Cengiz vd., 2018: 6).

Seyidoğlu (2017)'e göre kur değişimlerini geleneksel olarak ticaret akımlarına dayanan ve uzun dönemdeki değerleri tahminleyen teorilerle açıklamaktadır. Dış ticaret akımları yaklaşımı, satın alma gücü paritesi yaklaşımı, parasal yaklaşım ve portfolyo dengesi (mali varlık) yaklaşımı gibi teoriler döviz kurlarının oluşumunu açıklayan yaklaşımları oluşturmaktadır. Bunlardan ilk ikisi geleneksel açıklamalar son ikisi ise yeni ya da çağdaş teoriler olarak bilinmektedir.

Bir ülkenin parasının değerini o ülkenin mal ihracat ve ithalatı belirlemesi dış ticaret akımları yaklaşımını ifade eder. Dış ticaret bilançosunun fazla vermesi yani ithalatın

ihracattan küçük olması durumunda ulusal paranın dış değeri yükselir. Tersine durumda ulusal paranın değer yitirmesine yol açar. Yerli ve yabancı malların göreceli fiyatları, iç ve dış ekonomilerdeki reel gelir artışları, tüketici tercihlerinin yerli ve yabancı mallara doğru kayması, teknolojik gelişme, faktör stoklarındaki artışlar vs. gibi faktörler sayılabilir. Tersine durumların ortaya çıktığı bazı durumlarda ise ticaret akımlarının eksik yönlerini öne çıkarmaktadır (Seyidoğlu, 2017: 468).

Satın Alma Gücü Paritesi (SGP), belli bir zaman dilimi dâhilinde iki ülkeye ait para birimleri arasında kaydedilen kur değişimlerinin, yine aynı iki ülkenin göreceli fiyat düzeylerinde kaydedilen farka göre belirlendiğini öne süren bir yaklaşımdır ve döviz kurlarının belirlenmesindeki başlıca yöntemlerden birisidir. SGP yaklaşımı kur hareketlerinde asli belirleyici olarak fiyat düzeyi değişimlerini merkeze aldığından “döviz kurlarının enflasyon teorisi” olarak da tanımlanmaktadır (Dornbusch, 1985: 1).

Satın alma gücü paritesi (SGP) yaklaşımına göre SGP mutlak ve göreceli olarak ikiye ayrılır. Tek fiyat kanunun uluslararası alanda işleyişine dayanır ve iç ve dış fiyatlarla döviz kuru arasında bir ilişki kurar. Sermaye akımlarını tümünden ihmal eden mutlak SGP yalnız mal ve hizmet ticaretini denkleştirecek kurları belirlemektedir. Bunun gibi kur değişimlerini açıklama da ki bazı eksiklerinden dolayı alternatif olan göreceli SGP daha yaygın kullanılmaktadır. Göreceli SGP teorisine göre fiyat ve kurların mutlak büyüklüğünden ziyade bunlardaki göreceli değişimler ele alınır. Buna göre kurlardaki değişim iki ülke arasındaki enflasyon oranına bağlıdır. Ulusal ekonomi de enflasyon oranı yabancı ülkeye göre ne kadar yüksekse döviz kurlarının da o ölçüde artması gerekir. SGP yaklaşımı altında hükümet müdahalelerinin aşırı olması ve aşırı ya da eksik değerlendirilmiş ulusal paralar etkisiyle döviz kurları değişebilmektedir. Yani Merkez Bankasının piyasaya yaptığı döviz satışları böyle bir duruma neden olabilir (Seyidoğlu, 2017: 469-476).

Parasalıcı yaklaşıma göre kurlarda meydana gelen bir değişim para arz ve talebindeki değişimlerin bir sonucudur. Merkez Bankası para arzını ayarlandığı için parasal yaklaşımda asıl ağırlık paraya olan talebe ve onun belirleyicilerine verilir. Para talebinin sabit olduğu bir durumda para arzının artması halkı yabancı mal ve menkul değerlere daha fazla yöneltecek buda ödemeler bilançosunun açık vermesine ve ulusal paranın değer kaybetmesine neden olacaktır. Para arzındaki bir artışta yabancı mal ve hizmet ithali ayrıca sermaye ihracından dolayı döviz talebinin artması demektir. Bu ise döviz kurunun yükselmesine neden oluyor. Para arzının azaltılması da tam tersi bir durum doğuruyor. Paranın arzı kadar paraya olan talepdeki değişimlerde döviz kurunu etkiler. Yurt içi reel gelir artışları, faizlerdeki bir azalma ve enflasyon artışları nominal para talebini arttırması örneği verilebilir. Sabit para arzı var sayımı

altında döviz kurunda ve döviz talebinde düşüş meydana gelir. Parasalcı modelde geleceğe yönelik beklentiler de önemlidir bireyler elde edilen tüm bilgileri kullanırlar ve tahminlerini oluşturur ve buna göre hareket eder. Bu yöndeki fikirler döviz kurlarının oluşumunda tahminlerin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yaklaşıma göre yerli ve yabancı menkuller bir birleriyle tam ikame edilebilmektedir (Seyidoğlu, 2017: 476-480).

Oldukça yeni bir teori olan Portfolyo denge modeli yaklaşımı, ilk olarak Tobin tarafından kapalı bir ekonomi için geliştirilmiştir. Bu yaklaşım döviz kurlarındaki dalgalanmaları yabancı para cinsinden finansal araçların arz ve talebindeki değişimler yoluyla açıklamaya çalışır. Aslında burada Tobin döviz kurlarının belirlenmesi üzerinde değil, ekonomik birimlerin portföy tercihleri (portföy teorisi) üzerinde durmaktadır. Daha sonra model Tobin'in analizinden hareketle geliştirilmiştir. Denge döviz kurunun portföy yaklaşımı çerçevesinde açıklanmasına yönelik ilk çalışmalar McKinnon, Branson (1975) ve Kouri (1976) tarafından yapılmıştır (Atış, 2008: 37).

Ekonomiye dair politik açıklamalar ve haberler döviz talebi, dolayısıyla döviz kurundaki oynaklığı etkilemektedir. Ekonominin yönetimiyle ilgili yapılan açıklamalar, döviz kurlarıyla ilgili beklenti oluşmasına böylece ekonominin şekillenmesine sebep olmaktadır. Meydana gelen bir politik değişiklik ya da döviz kuruna dair istatistiksel veriler yayınlandığında kur bu haberlerden etkilenip değişiklik göstermektedir (Copeland, 2000: 320). Finansal dinamiklerdeki küreselleşme ekonomik ve sosyal etkenlerin çeşitliliği de göz önünde bulundurulduğunda, döviz kuru hareketlerinde geleneksel ve modern teorilerin ve modellerin kurlardaki değişimleri açıklamada yetersizdir (Cengiz, 2018: 2).

2. LİTERATÜR

Literatüre göre;

Qian ve Varangis (1994: 394) çalışmalarında kur değişimlerinin ticaret üzerine etkisi araştırmışlar. ARCH modeli kullanıp yaptıkları analize göre döviz kuru oynaklığının Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Japonya'nın ihracatları üzerinde olumsuz bir etkinin, İsveç, İngiltere ve Hollanda ihracatları için ise olumlu bir etkinin olduğu tespit etmişler. Döviz kuru oynaklığındaki % 10'luk artışın Kanada için % 7,4, İsveç için % 5 oranında ihracat artışına neden olduğunu belirtmektedirler ayrıca genel olarak ithalatın negatif ihracatın ise pozitif etkilediğini vurgulamaktalar.

Aricca (1999: 331) çalışmasında döviz kuru dalgalanmalarının iki ticaret üzerine etkisi incelemiştir. Yer çekimi modeli ve panel veri analiziyle yaptığı çalışmasında döviz kurundaki belirsizliğin uluslararası ticarete olumsuz etkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Saatçioğlu ve Karaca (2004: 11) alışmalarında 1981-2001'deki dalgalı kur döneminde, sabit kur sisteminin terk edilip esnek kur sistemine geçildiği dönemi üçer aylık veriler kullanarak ele almışlardır. Türkiye'de döviz kurundaki belirsizliklerin ihracata etkisini incelemişler ve analiz sonucunda döviz kurundaki belirsizliğinin hem kısa hem de uzun dönemde ihracatı olumsuz etkilediğini tespit etmişler.

Barışık ve Demircioğlu (2006: 12) yaptıkları çalışmada 1980-2001 yılları arasındadış ticaretteki değişimle kur değişimleri arasında uzun dönemli bir ilişki, kurdan ithalata güçlü ihracata ise kısmen güçlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Gl ve Ekinci (2006: 12) VAR modeli kullanarak Türkiye'deki reel döviz kuru ile ithalat ve ihracat arasındaki nedensellik ilişkisini 1990-2006 dönemini ele alarak araştırmışlardır. Analiz sonucuna göre reel döviz kurundan dış ticarete bir nedenselliğin olmadığını, dış ticaretten reel döviz kuruna ise tek yönlü nedensellik ilişkisi saptamışlardır. Bu dış ticaret dengesini sağlamada reel döviz kurunun etkin bir şekilde kullanılmayacağını göstermektedir.

Kızıldere ve Kabadayı (2008: 12-13) alışmalarında 1980-2010 yılları arası kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirlemek için eř bütünleşme ve hata düzeltme modelleri kullanılmıştır. Kullanılan bu modellerle Türkiye'de kurların aşağı yönlü hareket etmesi yani Türk Lirasının değer kazanması ihracatı arttırdığını, bunun yanında ithalat değerkeninin ihracatı pozitif yönde %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir etkisinin bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Hayakawa ve Kamura (2009: 404-405) Doğu Asya bölgesinde bulunan 60 ülkenin olduğu araştırmada döviz kurundaki değerim ve uluslararası ticaret arasındaki ilişki 1992-2005 dönemi aylık verilerle inceleyip geleneksel gravity analizi yapmışlardır. Değerkenler olarak yurtiçi gelir, reel ihracat hacmi, yurt dışı gelir, mesafe, dil kullanılmıştır. nce Dünyadaki karşılıklı ihracat hacmi için en küçük kareler (EKK) tekniğiyle gravity denge modeli hesaplanmış, ardından döviz kurundaki değerimin Asya ve İç-Asya ticareti arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Elde edilen bulgulara göre döviz kurundaki değerimin İç Asya'daki ticarete etkisinin diğer bölgelere göre daha fazla olduğunu tespit etmişler.

Tarı (2009: 8) 1989: Q1-2007: Q3 dönemi arasını üçer aylık veriler kullanarak yaptđı çalışmasında döviz kuru belirsizliğinin uzun dönemde ihracat üzerinde negatif bir etkisini, kısa dönemde etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Sarı (2010: 12) 1982: 05-2006: 12 dönemi aylık verileri kullanarak yaptđı çalışmasında Markov Switching ARCH tekniğiyle kurdaki değerimi belirleyip döviz kuru istikrarındaki önemin istikrarlı bir ithalat içinde önemli olduğunu, kur ve kurdaki değerkenlerin ithalat

değerini belirleyen en önemli etmen olduğunu, döviz kuruyla ithalat arasında ters orantılı bir etkinin olduğunu ve yurt içinde döviz kurunun değişkenlik miktarındaki artışın o oranda ithalatı azaltacağını belirtmiştir.

Aktaş (2010: 12) 1989: 1-2008: 4 dönemi üçer aylık verilerle VAR analizi yapmıştır. Çalışmada Türkiye'de reel döviz kuru ile dış ticaret ilişkisini analiz etmiştir. Böylece reel döviz kurlarında meydana gelen değişimlerin dış ticaret üzerine bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Hepaktan ve Çınar (2011: 16) 1982: 01-2011: 07 verileriyle Türkiye'deki döviz kuru sistemlerinin ithalat ve ihracat ilişkisini incelemiştir. Buna göre dış ticaretle döviz kuru sistemleri arasındaki ilişkinin çok düşük seviyede olduğunu tespit etmiştir.

Kızıldere vd. (2013: 53) çalışmalarında Panel ADRL modeli kullanıp, içinde Türkiye'nin de olduğu büyüyen ekonomilerde kur değişimlerinin kısa dönemde negatif, uzun dönemde ise anlamlı bir etkisinin olmadığını belirlemişlerdir.

Güneş vd. (2013: 13) yaptığı çalışmasında 1995-2010 dönemlerini yapısal VAR modeli kullanarak reel döviz kuru, dış ticaret hadleri ve dünya petrol fiyatları endeksini analiz etmişler. Buna göre dış ticaret hadlerinde meydana gelen bir şokun kur politikası esnek olan Türkiye'deki reel döviz kurunu sürekli azalan şekilde aynı yönde etkilediğini ve uzun dönemde ise dış ticaret haddinin reel döviz kurunda meydana gelen değişimlerin %6'sı açıklandığını belirlemişlerdir.

Kutlu (2013: 16) literatür incelemesi olarak yaptığı çalışmasında döviz kurlarında meydana gelen değişimlerin Türkiye'nin dış ticaret dengesi üzerine bir etkisinin olup olmadığı hakkında bir fikir birliğinin olmadığını tespit etmiştir.

Jiang (2014: 621) çalışmasında, nominal döviz kuru oynaklığının 1981-2012 dönemi için Çin'de ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Döviz kuru değişiminin ithalat ve ihracat üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Bu nedenle, Çin'in dış ticaretinde rasyonel ve verimli bir gelişme sağlamak için döviz kurunu makul bir seviyede tutmak amacıyla politikalar ve önlemler alınması gerektiğini önermektedir.

Asteriou vd. (2016:139) çalışmalarında döviz kurundaki oynaklığın Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye için uluslararası ticaret hacimleri üzerindeki etkisini incelemişler. Hem nominal hem de reel efektif döviz kuru verileri için tahmin edilen oynaklığı tespitinde GARCH modeli, uzun vadeli ilişkiyi saptamak için ARDL test yaklaşımını ve kısa vadeli etkiler için Granger nedensellik modelleri kullanmışlardır. Sonuçlar, uzun vadede, Türkiye dışındaki döviz kuru oynaklığı ile uluslararası ticaret faaliyetleri arasında herhangi bir bağlantı olmadığını ve bu durumda bile oynaklığın etkisinin

büyükliğünün oldukça az olduğunu göstermektedir. Ancak kısa vadede, Endonezya ve Meksika için oynaklıktan ithalat / ihracat talebine önemli bir nedensellik olduğunu tespit etmişlerdir. Nijerya örneğinde, ihracat talebinden oynaklığa tek yönlü nedensellik bulunurken, Türkiye için oynaklık ile ithalat / ihracat talebi arasında nedensellik tespit edilmemiştir.

Yücesan vd. (2017: 1296) çalışmalarında, seçilmiş bazı kriterler baz alınarak seçilen ülkelerin ihracatı ve ithalatı olmak üzere iki farklı modelle panel veri analizi yapılmışlar. Buna göre, döviz kuru oynaklığının seçilen ülkelerin ihracatları üzerinde bir etkisinin olmadığını ithalatları üzerinde ise istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir.

3. TÜRKİYE İLE AB DIŞ TİCARET VE DÖVİZ KURU DEĞİŞİM İSTATİSTİKLERİ

Türkiye'nin temel ticaret ortağı Avrupa Birliği ülkeleridir çünkü Avrupa Birliği ülkeleriyle olan ihracatın istikrarını koruması 2000'li yıllarda artan ticaret yaratıcı etkiler ve ihracatın ithalatı karşılama oranının toplam dış ticarete yıllık ortalama %65 iken Avrupa Birliği ile olan dış ticaret %75 dolayında olmuştur (Utkulu, 2005: 29).

Tablo 1. Türkiye'nin Toplam İhracat ve İthalatı ve Euro İle Yaptığı İthalat ve İhracat (2000-2018).

Yıllar	İhracat (Avro)	Toplam ihracat (tüm para birimleri)	İthalat (Avro)	Toplam ithalat (tüm para birimleri)
2000	2.128.778	27.774.906	5 640 899	54 502 821
2001	5.773.272	31 334 216	7 065 034	41 399 083
2002	16.813.573	36 059 089	19 061 106	51 553 797
2003	23.303.051	47 252 836	27 506 048	69 339 692
2004	31.149.265	63 167 153	39.299.556	97 539 766
2005	35.508.834	73 476 408	44.923.843	116 774 151
2006	41.451.197	85 534 676	52.421.663	139 576 174
2007	53.950.572	107 271 750	60.943.665	170 062 715
2008	61.485.833	132 027 196	64.174.693	201 963 574
2009	49.023.200	102 142 613	49.015.103	140 928 421
2010	54.847.505	113 883 219	62.375.229	185 544 332
2011	64.411.892	134 906 869	78.789.713	240 841 676
2012	72.620.884	152 461 737	71.530.641	236 545 141
2013	69.171.587	151 802 637	77.131.701	251 661 250
2014	69.983.554	157 610 158	72.592.445	242 177 117
2015	64.218.504	143 838 871	68.215.046	207 234 359
2016	68.734.016	142 529 584	70.276.101	198 618 235
2017	75.072.278	156 992 940	75.633.906	233 799 651
2018	83.007.616	167 945 418	72.401.031	223 046 124

Kaynak: (TUİK, 2018c)

Tablo 1'de Türkiye 2000-2018 dönemi yıllık toplam ithalat ve ihracat ve Avro ile yapılan ithalata ve ihracat rakamları verilmektedir. Buna göre toplam ihracat bir önceki yıla

göre 2009 yılına kadar artış göstermiş 2009 yılında düşüş yaşamıştır. Ardından 2013 yılına kadar yine artış göstermiş ve bu dönemde yine bir düşüş yaşamış sonraki dönemde ise yine bir düşüş yaşamıştır. 2015 ve 2016 dönemleri son 18 yıllık dönemde art arda iki dönem düşüş yaşanan dönem olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca 2018 dönemi iki dönemlik düşüşün ardından yükselişe geçmiş ve son 18 yılda yapılan yıllık en fazla ihracat miktarı dönemi olma özelliğine sahiptir. Bu dönemde Avro para birimiyle yapılan ihracata bakıldığında 2000 ve 2001 yıllarında az, bu yıllardan sonra yaklaşık olarak %50'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında Avro ile yapılan ihracatta bir önceki yıla göre yüzdesel olarak en fazla artış 2002'de, miktarsal olarak en fazla artış ise 2007'de yaşanmıştır. Ayrıca Avro ile yapılan ihracat miktarsal olarak tüm yıllar içinde en fazla 2018 döneminde yapılmıştır. Bunun yanında aynı genel ihracattaki düşüşe paralel olarak 2009 döneminde de bir düşüş gözlenmekte ve 2012 ve 2015 dönemlerinde de bir önceki yıla göre azalışlar görülmektedir.

Tablo 1'e göre yapılan toplam ithalat son 18 yıllık dönemde her yıl ihracattan fazla olmuştur. Avro ile yapılan ithalat ise 2009, 2012 ve 2018 dönemleri hariç her dönem Avro ile yapılan ihracattan fazla olduğu görülmektedir. Toplam ithalat bir önceki yıla göre 2001, 2009, 2012, 2014, 2015, 2016 ve 2018 dönemlerinde azalış göstermiş diğer yıllarda ise artış göstermiştir. Ayrıca 2014, 2015 ve 2016 dönemleri art arda düşüşlerin yaşandığı yıllar olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında ihracat 18 yıllık dönemde en fazla 2013 yılında en az ise 2001 yılında yapılmıştır. Avro para birimiyle yapılan ithalat ise 2009, 2012, 2014, 2015 ve 2018 dönemlerinde bir önceki yıllara göre azalış göstermiş diğer yıllarda ise artış olduğu görülmektedir. Ayrıca Avro ile yapılan ithalat en fazla 2011 yılında en az ise 2000 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 2'de son 18 yıllık toplam ihracat ve ithalatı ve AB ile yapılan ithalat ve ihracatı yer almaktadır. Buna göre toplam ithalatın her yıl toplam ihracattan fazla olduğu görülmektedir. AB ile yapılan ithalat ise 2018 yılı hariç tıpkı toplam ithalat ve ihracatta olduğu gibi her yıl ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. Toplam ithalat 2001, 2009, 2012, 2014, 2015, 2016 ve 2018 dönemleri hariç her sene bir önceki yıla göre yükseliş yaşamıştır. Ayrıca son 18 yıllık dönemde 2001 en az, 2013 ise en fazla ithalatın olduğu dönemlerdir. AB ile yapılan ithalat ise 2018 yılı hariç her yıl AB ile yapılan ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. AB ile yapılan ithalat bir önceki yıla göre her yıl 2001, 2009, 2012, 2014, 2015, 2016 ve 2018 yılları hariç artış göstermiştir. Ayrıca en düşük düzeyde 2001 yılında en yüksek düzeyde ise 2013 döneminde gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Türkiye'nin Toplam İthalat ve İhracatının AB İle Olan İthalat ve İhracatı İle Karşılaştırılması (2000-2018).

Yıllar	AB İhracat	Toplam ihracat	AB İthalat	Toplam ithalat
2000	15 688 009	27 774 906	28 552 276	54 502 821
2001	17 575 678	31 334 216	19 840 787	41 399 083
2002	20 457 907	36 059 089	25 698 221	51 553 797
2003	27 479 360	47 252 836	35 156 836	69 339 692
2004	36 698 919	63 167 153	48 130 900	97 539 766
2005	41 527 232	73 476 408	52 781 333	116 774 151
2006	48 136 562	85 534 676	59 447 473	139 576 174
2007	60 746 181	107 271 750	68 472 184	170 062 715
2008	63 708 232	132 027 196	74 513 252	201 963 574
2009	47 226 874	102 142 613	56 616 281	140 928 421
2010	52 933 824	113 883 219	72 390 763	185 544 332
2011	62 587 954	134 906 869	91 438 711	240 841 676
2012	59 394 412	152 461 737	87 657 350	236 545 141
2013	63 038 192	151 802 637	92 457 483	251 661 250
2014	68 514 123	157 610 158	88 783 501	242 177 117
2015	63 998 187	143 838 871	78 681 252	207 234 359
2016	68 343 295	142 529 584	77 501 070	198 618 235
2017	73 906 184	156 992 940	85 205 087	233 799 651
2018	83 970 922	167 945 418	80 812 510	223 046 124

Kaynak: (TUİK, 2018d)

Toplam ihracat 2009, 2013, 2015 ve 2016 yılları hariç her yıl bir önceki yıllara göre artış göstermiştir. En az miktarda ihracat 2000 yılında en fazla ise 2018 yılında olduğu görülmektedir. AB ile yapılan ihracat ise 2009, 2012 ve 2015 dönemleri hariç her yıl bir önceki yıla göre artış göstermiş ve en fazla miktarda 2018 yılında, en az miktarda ise 2000 yılında gerçekleşmiştir. Genel olarak bakıldığında AB ile yapılan ihracat oranı yüzdesel olarak toplam ihracat içinde deki payı AB ile yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3. 2009-2018 Yılları Arası Türkiye'nin Ülkelere Göre Yaptığı En Fazla Yıllık İhracatın Toplam ihracat İçindeki Payları (%)

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Almanya	9,6	9,6	9,8	9,3	9,6	9,0	8,6	10,3	10,1	9,6
Birleşik Krallık	6,6	6,1	8,2	7,3	6,3	5,8	5,7	6,0	6,4	5,8
İtalya	5,7	5,4	5,3	4,8	4,5	4,4	4,2	5,8	5,7	5,8
Irak	5,0	5,8	5,4	5,9	6,9	7,9	7,1	6,2	5,3	5,0
ABD	4,9	5,5	4,6	4,4	4,0	3,7	3,7	3,4	3,3	3,2
İspanya	4,6	4,0	3,5	3,3	3,0	2,9	2,4	2,9	3,1	2,8
Fransa	4,3	4,2	4,2	4,1	4,1	4,2	4,1	5,0	5,3	6,1
Hollanda	2,8	2,5	2,5	2,2	2,2	2,3	2,1	2,4	2,2	2,1
Belçika	2,4	2,0	1,8	1,8	1,9	1,7	1,5	1,8	1,7	1,8
İsrail	2,3	2,2	2,1	1,9	1,9	1,7	1,5	1,8	1,8	1,5

Kaynak: (TUİK, 2018e)

Tablo 3'de 2009-2018 dönemi Türkiye'nin ülkelere göre yaptığı en fazla yıllık ihracatın toplam ihracat içindeki payları gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında her yıl en fazla ihracat payı Almanya ile yapılırken bunu sırayla İngiltere, İtalya takip etmektedir. Tabloya göre Irak, ABD ve İsrail dışında ki diğer ülkelerin hepsinin AB ülkeleri olduğu görülmektedir. 2018 yılına bakıldığında Irak, ABD ve İsrail gibi ülkelerin Türkiye ile yaptığı toplam ihracat oranı Türkiye'nin toplam ihracat oranının yaklaşık %10 düzeyinde olurken, en fazla ilk on ülke sıralamasında AB ülkeleriyle yaptığı ihracat toplam ihracatın yaklaşık %34'üne denk geldiği görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin ihracat partneri olarak AB ülkelerinin yüksek önem düzeyine sahip olduğunu öne çıkarmaktadır.

Tablo 4. 2009-2018 Yılları Arası Ünelere Göre Yıllık İthalat, Toplam İçindeki Payı (%)

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Rusya Federasyonu	9,9	8,3	7,6	9,8	10,4	10,0	11,3	9,9	11,6	13,8
Çin	9,3	10,0	12,8	12,0	10,3	9,8	9,0	9,0	9,3	9,0
Almanya	9,1	9,1	10,8	10,3	9,2	9,6	9,0	9,5	9,5	10,0
ABD	5,5	5,1	5,5	5,4	5,3	5,0	6,0	6,7	6,6	6,1
İtalya	4,6	4,8	5,1	5,1	5,0	5,1	5,6	5,6	5,5	5,4
Hindistan	3,4	2,7	2,9	2,7	2,8	2,5	2,5	2,7	1,8	1,4
Birleşik Krallık	3,3	2,8	2,7	2,7	2,4	2,5	2,4	2,4	2,5	2,5
Fransa	3,3	3,5	3,7	3,7	3,4	3,2	3,6	3,8	4,4	5,0
İran	3,1	3,2	2,4	2,9	4,1	4,1	5,1	5,2	4,1	2,4
Güney Kore	2,8	2,8	3,2	3,4	3,1	2,4	2,4	2,6	2,6	2,2

Kaynak: (TUIK, 2018f)

Tablo 4'de 2009-2018 dönemi Türkiye'nin ülkelere göre yaptığı en fazla yıllık ithalatın toplam ithalat içindeki payları gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında her yıl en fazla ithalat payı Rusya ile olurken bunu sırayla Çin, Almanya, ABD takip etmektedir. Tabloya göre ilk 10 ülke içinde sadece Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa gibi AB ülkelerinin yer aldığı görülmektedir. 2018 yılına bakıldığında Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi AB ülkelerinin toplam ithalat içindeki payları yaklaşık %22 düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin ithalat partneri olarak AB ülkelerinin çok fazla önem düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. 2005-2018 dönemi Yıllık Euro/TL ve Dolar/TL Pariteleri

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Euro	1,670	1,800	1,778	1,896	2,150	1,989	2,322	2,304	2,525	2,906	3,018	3,340	4,116	5,663
Dolar	1,341	1,431	1,302	1,293	1,547	1,500	1,670	1,793	1,901	2,188	2,720	3,021	3,648	4,813

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2019.

Tablo 5’de 2005-2018 dönemi yıllık Avro/TL ve Dolar/TL pariteleri gösterilmektedir. Buna göre ortalama Avro/TL paritesi bir önceki yıla göre 2008, 2010 ve 2012 yıllarında düşüş yaşamış diğer yıllarda ise sürekli olarak artış göstermiştir. Yani 2008, 2010 ve 2012 dönemlerinde TL bir önceki yıla göre Avroya göre daha değerli hale gelirken diğer yıllarda TL Avro karşısında değer kaybetmiştir. Dolar/TL paritesine bakıldığında ise 2007, 2008 ve 2010 dönemlerinde değer kazanmış diğer yıllarda ise değer kaybetmiştir.

4. AVRO/TL PARİTESİNDEKİ DEĞİŞİMİN TÜRKİYE’NİN AVRO PARA BİRİMİYLE OLAN NET DIŞ TİCARETE ETKİSİNE DAİR SONUÇLAR

2005-2018 dönemi AVRO/TL paritesindeki değişimin Türkiye’nin Avrupa birliğiyle net dış ticarete etkisini incelemek için Merkez Bankasından alınan aylık Avro/TL döviz kuru ve TÜİK’den alınan Avro para birimiyle olan 2005-2018 yılı aylık ithalat ve ihracat rakamları basit doğrusal regresyonla analiz edilmiştir. Aşağıdaki Tablo 6.’da analizin sonuçları verilmektedir.

Tablo 6. Avro/TL Paritesindeki Değişimin Türkiye’nin Avro Para Birimiyle Yapılan İhracatına ve İthalatına Etkisi

Değişkenler	β	R ²	t -Değeri	Sonuç
Döviz Kuru Avro Para Birimiyle İhracat (H1)	→ .674***	.451	11,767	Kabul
Döviz Kuru Avro Para Birimiyle İthalat(H2)	→ ,361***	,125	4,985	Kabul

*p < 0,05; ***p < 0,001 (2 tailed)

Tablo 6.’da yer alan basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre Anova tablosundaki anlamlılık değeri p=0,000<0,05 olmasından dolayı regresyon modeli anlamlıdır. Regresyon denkleminde bulunan determinasyon katsayısı değerine göre, Türkiye’nin Avro para birimiyle olan ihracatında meydana gelen değişimin %45,5 (R²=0,455) Avro/TL paritesi tarafından açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, Türkiye’nin Avro para birimiyle olan ihracatın da ki değişimin %45,5’lik kısmı Avro/TL paritesindeki değişimler tarafından açıklanmaktadır.

Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatı= $3189414,431 + 0,674 * (\text{Avro/TL paritesi})$ ($R^2=0.455$) olarak bulunmuştur.

Avro/TL paritesindeki bir artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatını arttırması beklenmektedir. Sonuçlara göre Avro/TL paritesindeki 1 birimlik artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatını 0,674 birim arttırdığı görülmektedir. Yani yerli paranın yabancı para karşısında değerinin düşük olduğu yüksek kur dönemlerinde yabancı ülke vatandaşlarının Türk mallarını alım gücü artmaktadır. Böylece ihracatta artış meydana gelmektedir.

Tablo 6.'da Avro/TL paritesindeki değişimin, Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatına olan etkisine dair sonuçlar yer almaktadır. Basit doğrusal regresyon analizine göre, Anova tablosundaki anlamlılık değeri $p=0,000 < 0,05$ olması regresyon modelinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Regresyon denklemindeki determinasyon katsayısına göre Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatında meydana gelen değişimin %13 ($R^2=0,130$) Avro/TL paritesi tarafından açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatın da ki değişimin %13'lük kısmı Avro/TL paritesindeki değişimler tarafından açıklanmaktadır.

Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatı= $36867158,19 + 0,361 * (\text{Avro/TL paritesi})$ ($R^2=0.130$) olarak bulunmuştur.

Avro/TL paritesindeki bir artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatını düşürmesi beklenmektedir. Sonuçlara göre Avro/TL paritesindeki 1 birimlik artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatını 0,361 birim arttırdığı görülmektedir. Bunun ise sanayileşme evresinde olan Türkiye'nin üretim için gerekli olan girdilerin ve yerli üretimi yapılmayan bazı ürünlerin ithal yoluyla karşılandığından kurun yüksek olduğu dönemlerde ithalatının artmasına yol açtığı düşünülmektedir.

5. SONUÇ

Döviz kurlarının oluşumunu açıklamak üzere yapılan araştırma kısmına göre döviz kurlarının oluşumunu açıklamada geleneksel ve modern teoriler olmak üzere iki türlü görüş bulunmaktadır. Bunlar ise toplamda dört ayrı teoriyle açıklanmaktadır. Bu yaklaşımlara göre döviz kurlarının açıklamasında ilk olarak Dış Ticaret Akımları yaklaşımı, ikinci olarak Satın Alma Gücü Paritesi yaklaşımı, üçüncü olarak Parasalcı yaklaşım ve son olarak Portfolyo Denge Modeli yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlardan ilk ikisi geleneksel yaklaşım son ikisi ise çağdaş yaklaşımlar olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmadaki literatüre göre bazı çalışmalarda döviz kurlarında meydana gelen değişmelerin ülkelerin dış ticareti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu gösterirken bazı çalışmalarda ise anlamlı bir etkinin olmadığını gösteren sonuçlar görülmüştür. Yani döviz kurlarında meydana gelen değişmelerin ülkelerin dış ticaretlerini etkileyip etkilemediğine dair bir fikir birliğinin olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Türkiye ile AB dış ticaret ve döviz kuru değişim istatistiklerine göre ithalat ve ihracatın yıllar boyunca arttığı görülmüştür. Ayrıca 2018 yılında Türkiye'nin toplam ithalatının ihracatından fazla olduğu, günümüze kadar en fazla ithalat ve ihracatın 2018 yılında gerçekleştiği görülmüştür. Bunun yanında 2018 yılında Avro para birimiyle yapılan ihracatın ithalattan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 2009-2018 yılları arası Türkiye'nin ülkelere göre yaptığı yıllık ihracatın toplam ihracat içindeki paylarına bakılınca en fazla Almanya, ikinci en fazla İngiltere ve üçüncü en fazla ise İtalya ile yaptığı görülmüştür. 2009-2018 yılları arası ülkelere göre yıllık ithalatın, toplam içindeki payı en fazla Rusya, ikinci en fazla Çin ve Üçüncü en fazla ise Almanya ile gerçekleşmiştir.

AVRO/TL paritesindeki değişimin Türkiye'nin avro para birimiyle olan net dış ticaretine etkisinin incelendiği son kısımda ise 2005-2018 dönemi aylık Avro/TL, Avro para birimiyle ihracat ve Avro para birimiyle ithalat verileri analiz edilmiştir. Basit doğrusal regresyon analizine göre Avro/TL kurundaki değişimin Türkiye'nin Avro para birimiyle yaptığı ihracatı üzerine anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Sonuçlara göre Avro/TL paritesindeki 1 birimlik artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatını 0,674 birim arttırdığı görülmektedir. Burada yüksek kurun olduğu dönemlerde TL'nin yabancı para karşısında değer kaybettiği görülmektedir. Bu durumda yabancı ülke vatandaşlarının Türk mallarına olan alım gücünün artmasından dolayı birçok yerli ürün onlara göre daha ucuz hale gelmektedir. Böylece Türk ürünlerine olan dış talebi arttırmakta ve Türkiye kur artışından ihracat artışı yoluyla avantaj elde edebilmektedir. Avro/TL paritesindeki değişimin, Türkiye'nin Avro para birimiyle yaptığı ithalat üzerine anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Sonuçlara göre Avro/TL paritesindeki 1 birimlik artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatını 0,361 birim arttırdığı görülmektedir. Bunun ise Türkiye'nin üretim için gerekli olan girdilerin ve bazı ürünlerin üretiminin olmayıp ithalat yoluyla karşılamasından dolayı olduğu düşünülmektedir.

Öneri olarak yüksek döviz kurunun olduğu dönemlerde ihracat avantajından daha fazla faydalanıp daha fazla döviz girdisi elde edebilmek için, ülke olarak yabancı ülke taleplerine göre ürün çeşitlendirmesi yapıp satıyor hale gelinebilir. İhracat yaptığımız ülke ya da bölge sayısı ve ihracat ağıımız artırılabilir yada mevcut ülkelerle yapılan ticari anlaşmalar revize edilip geliştirilebilir. Bunun yanında ihracata yönelik verilen teşvikler artırılıp daha geniş

kapsama yayılabilir. Böylece ihracata yönelik üretimde artışlar sağlayıp döviz kurunun yüksek olduğu dönemlerde ihracat hacminin de yüksek olması sağlanabilir. Döviz kurunun düşük olduğu dönemlerde yani yabancı paranın yerli para karşısında değerinin düşük olduğu durumlarda ihracat avantajı elde edebilmek için ihracatçı firmalara uygun koşullarda Exim Bank kredileri kullanılabilir. Kurun yüksek olduğu durumlarda ithal edilen ürünlerde pahalı hale gelmektedir böylece yerli tüketicilerin alım gücü düşmekte ve iç piyasada üretilmeyen bazı mallara daha az ulaşmakta bu ise tüketici refahının düşmesine neden olmaktadır. Bunun gibi sorunları engelleme açısından bazı zorunlu tüketim mallarının ithalatında devlet yardımları arttırılabilir. Kurun düşük olduğu dönemlerde ithalat artışı yaşanması normaldir. Böyle durumlarda meydana gelen döviz çıkışlarının minimize edilmesi amacıyla ithal ikamesi malların üretiminin arttırılarak yabancı paranın ülkede kalması sağlanabilir. Aynı zamanda bu gibi dönemlerde devlet sanayiye yönelik olarak ucuz yabancı girdi sağlanmasında daha etkin bir tutum sergileyebilir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, C. (2010). Türkiye’de reel döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkinin VAR tekniğiyle analizi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 123-140
- Aktaş, C. (2009). Türkiye’nin ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 35-47.
- Aricca, D.G. (1999). Exchange rate fluctuations and trade flows: evidence from the european union, *IMF Staff Papers*,46(3), 315-334.
- Asteriou, D., Masatçı, K., Pılbean, K. (2016). Exchange rate volatility and international trade: International evidence from the MINT countries, *Journal Of Economic Modelling*, 58, 133-140.
- Atış, A. G. (2008). Türkiye’de denge döviz kurunun belirlenmesinde portföy yaklaşımı. T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Barışık, S. (2006). Türkiye’de döviz kuru rejimi, konvertibilite, ihracat-ithalat ilişkisi:1980-2001.*ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 71-84.
- Cengiz, Ç. (2018). Döviz kurunun belirlenmesine yönelik teorik yaklaşımlar. *Sakarya iktisat dergisi*, 7(4), 1-17.
- Copeland, Laurance S. (2000). “*Exchange Rates And International Finance*”, Third Edition, Pearson Education Pres, London.
- Gül, E, Ekinci, A. (2006). Türkiye’de reel döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkisi: 1990-2006.*Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 165-183.
- Hayakawa, K. &Kimura, F. (2009). Theeffect of exchange rate volatility on internationaltrade in east asia. *Journal Of Thejapaneseand International Economies*, 23(4), 395–406.
- Hepaktan, E. (2011). Türkiye’de uygulanan döviz kuru sistemlerinin dış ticaret ile ilişkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(5), 62-82.

- Jiang, W. (2014). The effect of RMB exchange rate volatility on import and export trade in China, *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4(1), 615-624.
- Kızıldere, C. (2013). “Dış Ticaretin Döviz Kuru Değişimlerine Duyarlılığı: Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, , c:27, S:3, 41-53.
- Kızıldere, C, Kabadayı, B. (2008). Dış ticaretin döviz kuru değişimlerine duyarlılığı: Türkiye üzerine bir inceleme. *Uluslar arası İktisadi İdari İncelemeler Dergisi*, (12), 39-53.
- Krugman, P.R.,Obstfeld M. ve Melitz M. (2012). *International Economics: Theory and Policy*. Boston: The Pearson Series in Economics, 10. Baskı.
- Kutlu, S, (2013). Change in exchange rates and the balance of trade: a literature survey with reference to turkey’s foreign trade. *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 2(27), 121-140.
- Öztürk, N. ve Bayraktar, Y. (2010). Döviz kurlarını açıklamaya yönelik yeni yaklaşımlar, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 157-191.
- Qian, Y., Varangis, P. (1994). Does exchange rate volatility hinder export growth?, *Journal of Empirical Economy*, 19, 371-396.
- Saatcioğlu, C., (2004). Döviz kuru belirsizliğinin ihracata etkisi: Türkiye örneği. *doğuş üniversitesi dergisi*, 2(11), 183-195
- Sarı, A.,(2010). Döviz kuru oynaklığının ithalata etkileri: türkiye örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 11(12), 31-44.
- Sengupta, J. K.,Sfeir, R.. (1997). Modelling exchange rate volatility”*international journal of system science*, 28(6), 617-624.
- Seyidoğlu, H., (2017). *Uluslar arası İktisat*”, Güzem Can Yayınları İstanbul. Geliştirilmiş 21. Baskı.
- Yücesan, M., Torun, M., Kurt, S., (2017). Döviz kuru değişimlerinin dış ticaret üzerine etkileri: Türkiye’nin yeni dış ticaret pazarları arayışında seçilmiş ülke grupları üzerine ekonometrik bir analiz, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1288-1297.

İnternet Kaynakları

- Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2019): <https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10322,ortalama-donem-sonu-doviz-kurlarixls.xls?0.tablo>, Erişim Tarihi: 11.03.2019.
- TCMB (2019): <https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10322,ortalama-donem-sonu-doviz-kurlarixls.xls?0.tablo>, Erişim Tarihi: 15.03.2019.
- TUİK (2018a): <http://rapory.tuik.gov.tr/>, Erişim Tarihi:10.03.2019.
- TUİK (2018b): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019
- TUİK (2018c): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019
- TUİK (2018d): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019
- TUİK (2018e): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019
- TUİK (2018f): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019